

Eugen SIMION

MOARTEA LUI MERCUȚIO

Eugen SIMION

MOARTEA LUI MERCUȚIO

CUVÂNT ÎNAINTE LA EDIȚIA ÎNTÂI

Public în cartea de față un număr de mici eseuri, fragmente de jurnal, portrete și însemnări mărunte despre literatură și critica literară, scrise în cea mai mare parte în anii '80. Câteva (cu precădere cele grupate în capitolul *Cultură și politică*) depășesc sfera literaturii și, sub influența confruntărilor din ultimii trei ani, au un caracter mai acut polemic. Împreună formează jurnalul unui critic care de mulți ani scrie, săptămână de săptămână, despre cărțile românești actuale. În spațiul dintre două *Fragmente critice* el ține cursuri de literatură, citește, evident, alte cărți și simte nevoia să vorbească și despre sine, nu numai despre alții. Opera critică propriu-zisă este dublată, în acest chip, de un jurnal de idei (mai precis un jurnal al stărilor de spirit), singurul pe care Valéry îl acceptă: nu biografia celui care scrie, ci biografia ideilor. Această separare nu-i totuși posibilă, am dovedit în altă parte (*Întoarcerea autorului*) și dovedesc în ultimul timp și alții, inclusiv naratologii, semiologii, care, cu zece-cincisprezece ani în urmă, nu voiau să audă de autorul de pe copertă și despre viața lui intimă. Azi autorul revine din exil și *genul biografic* este din nou la modă.

Ce se întâmplă în acest răstimp cu criticul literar, judecătorul imparțial, obsedat de fantasma obiectivității și contestat mereu pentru subiectivitatea lui? Criticul continuă să scrie și, în marginea scriiturii, își duce viața lui care nu transpare decât foarte rar în ceea ce scrie. După ce a trecut prin faza metodelor își regăsește *spiritul de sinteză* și tinde din nou spre o formă de creație din care imaginația (imaginația ideilor) și un anumit scenariu epic nu sunt eliminate. În fond, între el și opera pe care o analizează se află totdeauna o *mică poveste* și se configurează o *mică istorie*. Nici una, nici alta nu intră, repet, în textul critic. Rămân în pragul scriiturii și, dacă analistul nu ține un jurnal intim, pier ca atâtea alte întâmplări subiective. O bună parte din viața noastră afectivă și spirituală dispare astfel în neant. În ce stare de spirit am citit romanul acela stufos și lung ca o zi de post? Nu știu. Vegheam pe tatăl meu la Spitalul de Urgență și scriam fără spor un articol despre Hașdeu, spirit adamic, un fantast al filologiei și al istoriei. Când recitesc, azi, micul eseu observ că n-a trecut aproape nimic în text din anxietatea mea de atunci. Cenzura psihologică. Și, totuși, îmi aduc bine aminte: eram înspăimântat, mi

se părea că totul se clatină în jurul meu și nu mă pot apăra cu slabele mele mijloace. Merg în fiecare săptămână la o sută douăzeci kilometri de București, într-o mică localitate din Prahova, s-o văd pe bătrâna mea mamă. Ea va împlini peste o lună nouăzeci și trei de ani. Vorbește de moarte fără spaimă, o așteaptă, este chiar contrariată că toți din generația ei au dispărut, iar ea continuă să-și ducă necazurile pe pământ... Cum este credincioasă, găsește în cele din urmă o justificare pentru a trăi: „Cât o vrea Dumnezeu”. Eu citesc în acest timp cartea unui moralist care a trecut prin detenție și mă pregătesc pentru cronică de luni. Scriu totdeauna luni dimineața, m-am obișnuit cu acest ritual, imposibil să pot schimba ziua și ritmul. Duminicile mele sunt totdeauna ratate pentru viața socială, iar luna este bătută în cuie. Mă scol dis-de-dimineață și reiau, ca bine cunoscutul personaj mitologic, bolovanul în cârcă pentru a-l urca pe munte. Cu toate ale mele în mine și cu ambianța care nu este totdeauna favorabilă. Chin, obișnuință, plăcere? Prea complicat pentru a explica. Scrisul este libertatea scriitorului, se spune adesea. O dificilă libertate, pot să confirm. O libertate condiționată care bate spre împovărare. Împovărătoarea libertate, deci...

„Întâmplări ale ființei mele” le zice la începuturile sale poetice prietenul și colegul meu, ploieșteanul Nichita Stănescu. Textul critic le pune în umbră, literatura pe care o comentăm ne silește să vorbim la persoana a treia singular... *Povestirile, istoriile* din spatele criticii literare se strecoară, când reușesc, numai în aluzii, paranteze, în mici fabule prudente... Criticul este făcut să fie mereu un *altul* și să *înțeleagă* în sens metafizic pe *alții*. Să-și asume, altfel zis, obiectul cunoașterii, nu numai să-l cunoască...

Nu m-am împăcat în sinea mea niciodată cu această condiție, deși mă străduiesc să o respect mai totdeauna. Obiectivitatea este, se știe, un efort al subiectivității de a-și depăși simpatiile și resentimentele și de a micșora, în relațiile cu opera literară, coeficientul fatal de parțialitate. Nu devenim niciodată, din fericire, *mașini de scris* perfecte. Ceva se salvează din noi, ceva pătrunde prin grila analizei. Poate că fără să-mi dau seama, peisajul în care trăiesc și culoarea cerului de deasupra mea influențează ceea ce scriu acum. De ce aleg azi din teancul de cărți jurnalul lui N. Steinhardt și nu volumul de poeme al unei strașnice autoare contemporane? De ce refuz să-l urmăresc la televizor pe eseistul acela grav și intransigent, mereu posomorât și supărat pe nația română? De ce? De ce filosoful acesta încruntat mă plictisește nespus de mult cu apelurile și discursurile lui prezumțioase, lipsite

de haz și, în fond, lipsite de idei? De ce mă grăbesc să închid televizorul când observ că pe ecran apare tipul acela fără obraz care, până mai ieri, facea elogiul „epocii de aur”, iar azi ne judecă fără rușine pe noi toți de culpă morală și de culpă metafizică? Și cum răzbat toate acestea în ceea ce scriu?...

Recitesc însemnările mele, noi și vechi, și remarc că ele nu sunt deloc liniștite. Mi se tot spune, de către cei care se ocupă de scrierile mele și de mine ca individ, că sunt un tip potolit, imperturbabil, echilibrat... Trebuie să le spun că se înșală. Nu sunt deloc senin și umoarea mea dacă este egală și nu face salturi acrobatice se datorează unui efort enorm ce nu se vede. Cum spun și într-o confesiune din această carte: *vreau* să fiu un om drept și senin, mă *străduiesc* să-mi țin firea și, când citesc o carte, uit autorul care nu-i deloc un înger în viața de toate zilele. Detașarea mea, în măsura în care există cu adevărat, este o cucerire a spiritului meu. Cel mai greu pentru un critic român este să-și ascundă dezamăgirile. Acum, când scriu aceste rânduri (1 noiembrie 1992), îl înțeleg mai bine decât oricând pe E. Lovinescu care, în memoriile sale, se arată așa de sceptic în privința scriitorilor români contemporani. Se jertfise la propriu (ratase cariera universitară și academică) și la figurat pentru ei, iar ei... Ei (de la Ion Barbu la Camil Petrescu) au scris lucruri abominabile despre criticul care-i sprijinise în clipa grea a debutului și se luptase, apoi, pentru literatura lor. Superioritatea criticului stă în resemnarea în fața evidenței estetice a operei. Descurajările trec, opera rămâne. Nu avem încotro, trebuie s-o primim ca pe o sărbătoare a spiritului... Și ca o răscumpărare și o justificare a noastră, a tuturor, critici și poeți...

Micile eseuri, fragmentele de jurnal... au o notă morală care nu trece neobservată la lectură. Sunt câteva teme, obsesii care în anii '80 nu erau numai ale mele: condiția etică a creatorului, libertatea spiritului, autonomia esteticului etc. Unele sunt formulate direct, altele prin aluzii și parabole, în stilul epocii. Le-am lăsat așa cum sunt, cu ocolișurile, ezitățile, îndrăznelile lor. Sunt scrise repede, în alt stil decât cronicile obișnuite. Am publicat, în acest răstimp, un număr de cărți (*Dimineața poezilor, întoarcerea autorului, Scriitori români de azi, III și IV, Sfidarea retoricii*). Fragmentele ce urmează sugerează ceva din credința mea că literatura română trebuie făcută indiferent de circumstanțe și, mai ales, *trebuie făcută bine*. Iată de ce veți găsi în *Moartea lui Mercuțio* repetată până la exasperare, poate, bătrâna idee maioreșciană (reluată de E. Lovinescu) despre autonomia esteticului. Ea ne-a ajutat decenii în șir să respingem proasta literatură propagandistică. Ne va

ajuta, nu mă îndoiesc, și azi când ierarhiile valorilor se clatină și criteriile se amestecă din nou, să apărăm literatura de calitate. Autorul acestei cărți rămâne, în continuare, pe poziția maioreșciană, convins că literatura nu poate funcționa normal dacă nu funcționează criteriul estetic. Unii confracți se supără din această pricină, cum s-au supărat și în trecut, și-l bănuie de complicități absurde. El nu-și recunoaște decât o mare și incoruptibilă complicitate, aceea cu literatura română (fie-mi iertată lipsa de modestie și tonul înalt al confesiunii!). Restul ține de fantezia neagră a contemporanilor...

Reproduc în acest volum și două interviuri apărute la o distanță de zece ani unul de altul. Ele exprimă poziția mea morală și estetică în momente diferite ale încurcatei noastre istorii. În câteva rânduri m-am înșelat, este limpede, în previziunile mele. În 1981 credeam, de pildă, că abdicarea morală a scriitorului (și cu atât mai mult a criticului) nu poate fi spălată, după o vorbă a lui Lautréamont reluată de suprarealiști, de toate apele oceanului. Trebuie să spun că este o iluzie. Nimeni nu mai ține seama azi de *petele intelectuale*. Citesc zilnic prin gazete că nu mai contează ce-ai făcut înainte, contează cu cine votezi astăzi. Cincizeci de ani se șterg, astfel, din memoria noastră colectivă. Rămân actorii ei, cu alte roluri și alte măști...

Autorul acestei cărți nu acceptă această amnezie culpabilă, cum nu acceptă agresivitatea sălbatică împotriva marilor valori ale literaturii române (de la Arghezi la Preda și Nichita Stănescu). Cu mijloacele lui intelectuale și morale încearcă să nu se lase intimidat de noii procurori ai literelor române care preiau, cu alt limbaj, vechile mentalități maniheiste ale proletcultului. Paginile care urmează constituie o dovadă că azi, ca și ieri, criticul nu poate rămâne impasibil când valorile spirituale sunt insultate de acești fanatici corupți... Recomandând toleranța intelectuală, el nu este atât de tolerant încât să accepte, când este vorba de valorile culturii naționale, oarba intoleranță...

De ce „Moartea lui Mercurio”? Pentru că, pe când eram foarte tânăr, am scris un articol (1968?) cu acest titlu, voind să protestez împotriva celor care vedeau în criticul literar un Caliban ce trebuie trimis, în lanțuri, la școală. Nu Caliban, ziceam eu, este simbolul shakespeareian al criticii literare, ci Mercurio, confidentul spiritual, cel care moare pentru că nu se înțelege în privința întâietății, Montaiguinii și Capuleții literaturii... Simbolul rămâne și azi valabil. Pun, deci, paginile ce urmează sub semnul acestui personaj încântător care fără voia lui devine un personaj tragic într-o istorie dominată de o mediocră fatalitate.

1 noiembrie 1992

I.

CONFORTUL IDEILOR

ÎMI PLACE, NU-MI PLACE...

Am publicat mai demult într-o revistă din provincie o parafrază după Barthes pe tema plăcerii și a neplăcerii. Regăsesc acest text pierdut printre hârtiile mele și încerc să-mi confrunt impresiile de atunci cu cele de acum. Unele coincid, altele nu. Gusturile țin și de starea noastră de spirit. Barthes se joacă (un joc al spiritului ghibelin!), amestecă în chip scandalos planurile, inventează personaje („les Marx Brothers”), pune pe Sartre, Brecht, Fourier, Eisenstein în aceeași ordine și în aceeași clasă (a plăcerilor) cu Bouvard și Pecuchet și cu micile șosele din Sud-Vest. Repetă ambiguitatea când este vorba de ceea ce nu-i place: femeile în pantalon, de pildă, și concertele lui Chopin... Apoi, ca să amestece totul și să sugereze că omul este „o spumă anarhică de gusturi și dezgusturi”, o enigmă corporală, pune în aceeași casetă pe *îmi place* cu *nu-mi place*, cu alte vorbe, reveriile *ghibelinului* cu dezgusturile *guelfului* sau poate invers. Jocul devine serios prin ceea ce provoacă în cititorul acestui fragment: o meditație asupra plăcerilor și neplăcerilor spiritului. În fond, Barthes are dreptate în provocările jocului său. El se sprijină pe un adevăr psihologic: individul trăiește într-o monstruoasă (privită din afară, așa pare!) simultaneitate. Numai rațiunea pune ordine și distinge pe *ce-mi place* de *ce nu-mi place*, numai spiritul, avertizat, educat, face o netă diferențiere între concertele lui Chopin și femeile în pantalon... Când este să ne trăim ideile, le trăim într-o sincronie confuză și productivă. Atunci, în această spumă anarhică, spiritul percepe în același timp căpșunile și clavecinul, pe Miro și tautologiile, desenele animate și pe Arthur Rubinstein (rămân la exemplele date de Roland Barthes).

Nu-i o figură de stil în acest imposibil amestec? Este, bineînțeles, un oximoron enorm transpus în planurile existenței și complicat de spiritul jucăuș. *Ghibelinul* strică ordinea pusă la cale de omul legilor, *guelful*. Introduce anarhia în lumea realului și face din plăcere și neplăcere un criteriu de judecată. Efectul este însă același: plăcerea scriiturii. *îmi place* sau *nu-mi place* intră, braț la braț, într-un discurs spumos, bine ticluit... O strategie, deci, a scriitorului care exploatează în chip suspect impresiunile sale...

Dar jocul spiritului nu-i, indirect, și o cronologie a interiorității? O biografie a gusturilor și dezgusturilor, adică a ființei în partea ei cea mai delicată și mai obscură: aceea a senzațiilor?! De ce-mi place acest colț de stradă și nu-mi place bulevardul vast de alături, cu case solide și arătoase, de ce femeia aceasta, vizibil frumoasă, este antipatică, de ce sufăr de agorafobie și mi-e o copilărească frică de medici când rațiunea-mi spune că medicii nu-mi sunt dușmani, de ce nu-mi place cuvântul *urât* când *urât* nu-i nici frumos, nici urât?... O autobiografie fabuloasă zace în aceste inexplicabile, mărunte gusturi și dezgusturi.

Pentru că mai mulți publiciști s-au arătat în ultima vreme interesați de ființa mea morală și mi-au făcut niște portrete în care nu mă recunosc, le ofer fișa mea impresionistă. Așadar: ce-mi place, ce nu-mi place?

Îmi place începutul toamnei, îmi place pepenele roșu (fruct mistic), îmi place să trenez într-o cafenea pariziană, răsfoind o carte, scriind o pagină, două, privind mișcarea străzii; îmi place momentul când mă apropiu de sfârșitul unei cărți (pe care o scriu) și să fie în preajma mea o mică zeităte discretă și afectuoasă; îmi plac romanele din secolul al XIX-lea și poezia din secolul al XX-lea; ador eseurile moderne (literatura cea mai vie a secolului nostru) și îmi plac suprarealiștii belgieni și, în genere, pictura fantastică; îmi place să iau masa cu un prieten, cel mult doi, cu precădere seara; nu mi-e rușine să mărturisesc că-mi plac ciorbele gătite țărănește, mușchiul bine pătruns, vinul roșu sec și vinul alb demisec; îmi place să citesc spre sfârșitul după-amiezii, întins pe canapea, dacă se poate cu stururile trase și veioza aprinsă; este o oră favorabilă, aproape mistică; atunci iubesc cel mai mult literatura, spiritul meu este liber, ființa mea este generoasă; îmi place să mă culc devreme și să mă scol devreme; scriu numai dimineața și numai în preajma cărților mele; îmi place din ce în ce mai mult muzica barocă și, dintre moderni, Rahmaninov; îmi plac filosofii care vorbesc despre existență și detest și eu pe „oamenii cu sistem”; îmi place să mă plimb înainte de căderea nopții, de preferință cu un prieten care să nu-mi pună prea multe întrebări despre viața literară...

*

Nu-mi plac oamenii care vorbesc mult, firi le indiscrete, bănuitoare, cei care abuzează de sinceritate; nu-mi plac mesele lungi, antreurile consistente; salamul de orice fel, tomatele, smochinele uscate,